

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

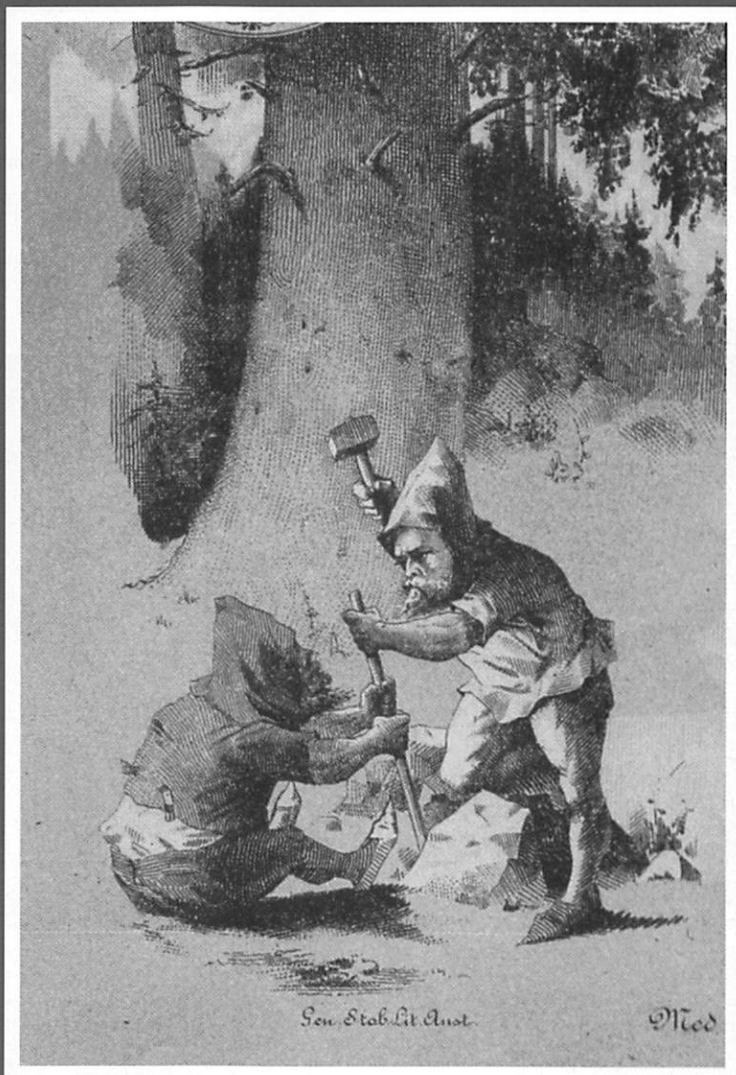
DECEMBER 8 • 2001

Johan Gustaf
Liljegren –
runmynten och
gravvården

Riksbanken säljer
Tumba bruk
och Myntverket

Nickel 250 år

Harald Wideen
1912-2001

Pris 20 kr

MYNTKROGEN

Julbord **395 kr**

SNF-medlemmar 15% rabatt!

Slottsbacken 6

Tel. 08-10 45 90 – Fax 08-22 43 90

HB MYNT & MEDALJER

Sveavägen 96

Box 19507

S-104 32 Stockholm 19

T-Rådmansgatan (uppgång Handelshögskolan)

+ fax 08-673 34 23

*Svenska och utländska mynt, sedlar och ordnar,
militaria och nålmärken, medaljer*

Öppet: vard. 11-17, fred. 11-15, lörd. 11-14

SVENSK

NUMISMATISK TIDSKRIFT

har en upplaga på 1.400 ex.

Ca 1/10 av dessa når utanför Sveriges gränser
– Norden, Europa, USA.

Tidningen kommer ut med 8 nr per år:
första veckan i
februari – maj, september – december.

Våra annonspriser är jämförelsevis låga.
För annonsering kontakta Frédéric Elfver,
tel 08-660 25 46 (kvällstid och helger).

Prisexempel:

1/1 sida (151 × 214 mm)	1.800:–
2:a omslagssidan	2.200:–
4:e omslagssidan	2.500:–
1/2 sida (151 × 105 mm)	1.000:–
1/4 sida (72 × 105 mm)	500:–
1/6 sida (47 × 105 mm)	350:–
1/12 sida (47 × 50 mm)	175:–

Sista materialdag: Den 1:a i månaden före utgivning.
Heloriginal eller manus och gärna skiss
sändes till Frédéric Elfver efter överenskommelse.

*Annonser som ej är förenliga med
SNF:s, FIDEM:s och AINP:s etik avböjs.*

Innehåll SNT 8 • 2001

Sid

Artiklar och notiser

Johan Gustaf Liljegren, runmynten och hans gravvård på Maria kyrkogård, Stockholm	184
Falsk marknadsföring?	186
Gåvor från Sven Svenssons stiftelse 2000	188
En Medaille skulle förvara minnet – öppnandet av Göta kanal 1822	192
Hur årgången 1880 firade sin 50-åriga tillvaro	193
Inviqning av Stjärnglans	194
Anvisning från Akademiskt konsistorium i Uppsala	195
Jorå till evrå, pejrå till jorå	195
Aktiebrev från Åbomska Sim-Skolæ-Inrättningen	196
Myntklassikern – hett tips för återanvändare	196
Kolpolletter från Gimo Bruk	197
Pengar på vykort	197
Smärre ting?	198
Tumba bruk och Myntverket säljs	198
Nickel 250 år	201
Lyckofemman – julklappsengar	202

Stående rubriker

Nytt om böcker – recensioner	198
Nya mynt. Alfred Nobel på mynt	199
Personalia. Harald Wideen 15.9.1912–26.9.201	200
– Ordensförläning till Jørgen Steen Jensen	201
– Margareta Klasén 80 år	201
Auktioner & Mässor	203

Omslag

Detalj ur ett aktiebrev hörande till *Aktiebolaget Sala Zink* från år 1906. Bolaget bröt zink vid Sala. Platsen är annars mest känd för silverfyndigheter. Förr ansågs tomten vara ett väsen som skänkte lycka och rikedom till gården (på tomten) där han bodde. Han är hjälpsam och arbetar hårt för sin husbonde. Han ska inte förväxlas med bergsrådet Nickel – kortform av Nicolaus, tomtens namn – som ansågs "förgöra" malmen så att inget gick att utvinna ur den. (Se artikeln *Nickel 250 år* av Ian Wiséhn på sid. 201.) Tomten sågs som en liten dvärgväxt gubbe iförd röd toppluva, grå kolt och knäbyxor. Åtminstone förr lade man ett mynt (kallat tomtemynt) i varje hörn av det hus man byggde för att bringa tomtelycka, dvs lycka på tomt och i bo. Numera förknippas väl tomten främst med julklappsutdelning. Jämför gärna tomtarna med fackelhållare som sitter på Jernkontorets gamla hus vid Kungsträdgården i Stockholm. Foto JEO.

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

ges ut av

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

i samarbete med

KUNGL. MYNTKABINETTET

Föreningen:

Banérgatan 17 nb
115 22 Stockholm
Tel 08-667 55 98
onsdag – torsdag kl 10.00 – 13.00
Fax 08-667 07 71
E-post: snf@wineasy.se

Postgiro 15 00 07-3
Bankgiro 219-0502
Svenska Handelsbanken

Redaktionen:

Kungl. Myntkabinettet
Box 5428
114 84 Stockholm
Tel 08-5195 5300
Fax 08-411 22 14
E-post: info@myntkabinettet.se

Ansvarig utgivare:

Ian Wiséhn

Huvudredaktör och layout:

Monica Golabiewski Lannby

Manuskriptgranskare:

Lars O. Lagerqvist
Även tel 0152-200 79

Annonser och auktionskalender:

Frédéric Elfver
Tel 08-660 25 46
0702-24 88 19 (kvällstid och helger)

Prenumerationer:

Pris 160 kr/år (8 nr)
Medlemmar erhåller tidningen
automatiskt

SNT trycks med bidrag från
Gunnar Ekströms stiftelse
samt Sven Svenssons stiftelse

Tryck:

Masterprint Sätteri & Tryckeri AB

ISSN 0283-071X

Föreningsaktiviteter

2001

DECEMBER

1 Myntmessa med auktion

Plats KMK kl. 9.30-15.30.

Samarrangemang SMF, KMK och SNF.

Entré 30 kr.

9.30-15.00. Lovisa Ulrikas bibliotek. Visning av auktionsobjekt.

15.30-16.15. Hörsalen.

Brita Malmer, Stockholm: *Ansgar, Ludvig den fromme och våra äldsta nordiska mynt.*

16.30-18.30. SNF:s auktion med objekt ur Sven Svenssons samling.

19.30. Middag på MYNTKROGEN. Meny: Fisksoppa, wallenbergare med kulpotatis, rabarberpaj med citronsås. Kaffe, lättöl eller mineralvatten. Allt detta för 195 kr. Vin 35 kr/glas.

11 Julfest

Plats SNF kl. 18.00.

Vår traditionella julfest med frågesport, lotterier, kaffe, glögg och tillugg. Varmt välkomna!

Snart har det andra året på 2000-talet passerat och nu äntligen känns det vant att börja året med en 2:a. Intresset för numismatik och myntsamlade har varit stabilt och kanske kan man skymta ett något ökat intresse. Föreningens medlemsantal har under de senaste åren gått upp lite varje år och det känns tillfredsställande. Däremot är det synd att debatt i numismatiska frågor är så sällan förekommande i våra spalter. Det skulle vara stimulerande för vårt kära ämne om ni i läsekretsen förde fram era synpunkter på myntsamlade, dess problem och glädjeämnen. Att ni har synpunkter vet jag och det vore verkligen stimulerande om ni ville föra fram dem i spalterna. Debatt kan vara uppfriskande och främjande. Vi efterlyser också fler skribenter som skriver om nyare tidens mynt. Vi välkomnar å det varmaste era inlägg, som kan vara korta i notisform men även lite längre bidrag mottages gärna.

Jag önskar alla våra medlemmar och läsare en riktigt God Jul och ett Gott Nytt År 2002.

Torbjörn Sundquist, ordförande

Svenska Numismatiska Föreningen

Adress: Banérgatan 17 n.b. Buss 4, 44; T-bana Karlaplan

Kansli: Besökstid 10.30-13.00 onsdag – torsdag.

Stängt: Midsommar – 1 september; jul- och nyårshelgerna.

Hemsida: <http://www.users.wineasy.se/snf/>

Kungl. Myntkabinettet

Adress: Slottsbacken 6. Buss 43, 46, 55, 59, 76; T-bana Gamla stan.

Utställningar: Tisdag – söndag kl. 10.00-16.00.

Numismatiska boksamlingen: Torsdagar kl. 13.00-16.00.

Hemsida: www.myntkabinettet.se

Johan Gustaf Liljegren, runmynten och hans gravvård på Maria kyrkogård, Stockholm

Av *Frédéric Elfver*

För numismatiker är riksantikvarie Johan Gustaf Liljegren¹ (1791-1837) kanske mest känd för sin skrift från 1830 om fynd av mynt m.m. i svensk jord². Denna matnyttiga skrift är den första publicerade förteckningen över fynd i svensk jord, inkluderande myntfynd. Liljegrens första publicerade numismatiska alster utkom emellertid redan 1826 och behandlade polletter, assignater, sedlar, pappersmynt och banker³.

År 1832 och 1833 publicerade Liljegren *Run-lära* samt *Run-urkunder*. Dessa skrifter behandlar runor i allmänhet och innehåller värdefulla kapitel beträffande de vikingatida runmynten i Skandinavien⁴. Boken *Run-lära* innehåller bl.a. en plansch med runmyntsavbildningar, och *Run-urkunder* innehåller något så intressant som en förteckning på då kända runmyntstyper och dess lokalisering i olika samlingar. Han nämner att runmynt har påträffats i bl.a. Uppland, Östergötland, Skåne samt på Gotland⁵. Närmare fyndprovenienser saknas dessvärre. Liljegren förtecknar bl.a. 46⁶ exemplar av Hbg IX:30-31 samt 32⁸ exemplar av Hbg IX:32a – samtliga lundapräglade runmynt (fig. 1-3). I hans förteckning behandlas även runmynt från Roskilde m.m. Som jämförelse kan nämnas att när Peter Haubergs verk om Danmarks mynt utkom år 1900, uppgick antalet kända fyndexemplar av Hbg IX:30-31 till 113 respektive 72. Av Hbg IX:32a noterade Hauberg 52 fyndexemplar. Nästan alla fyndexemplar av Hbg IX:32a, som Hauberg förtecknar, kommer ur depåfyndet från Löddeköpinge i Skåne⁹. Detta fynd påträffades år 1865 och innehöll bl.a. fem ex av Hbg IX:30, 10 ex av Hbg IX:31 samt hela femtio av Hbg IX:32a.

Vem har låtit prägla dessa mynt? Liljegren attribuerade nämnda typer till Magnus den Godes tid, 1042-1047. Anledningen till detta berodde på feltolkning av myntens inskrifter, vilket ledde Liljegren (och andra) på fel spår. Mynten skall dock, bl.a. baserat på närvaron i depåfynd från mitten av 1060-talet och framåt, föras till Sven Estridsens period som regent, 1047-1074¹⁰. Att systema-

tiskt studera depåer för beräkning av kronologier m.m. fick emellertid sitt genomslag först kring 1860-talet genom Theodor Mommsen¹¹. Nedan följer två citat ur Liljegrens *Run-lära*, som belyser hans resonemang kring likheterna mellan korsmotiven på mynt och runstenar.

*"Lika litet, som å grafstenar, der korsen finnas ännu mera konstiga och prydda, och å Angelsachsiska mynten från 10 och 11 hundratalen, der de, på lika sätt mångfaldigt utbildade, till ytterligare bekräftelse hafva ordet CRVX (cruz d. ä. kors), skrifwet i winklarne, kunna samma tecken ej misskännas på Runstenarne, hwarest äfwen omkring de mest konstlade läses en christelig bön, till och med uttryckligen för alla Christna [...]"*¹²

*"Ifrågavarande owanligare kors-teckningar hafwa dessutom i allmänhet en så stor likhet med dem, som å Angelsachsiska mynt, präglade på 1000- och förra hälften af 1100-talet, förekomma, att om icke dessa för dem tjent till mönster, de dock otwifwelaktigt äro ungefär samtida uttryck af samma urbild, danade enligt samma grunder. Då wi derjemte erinra hwad sjelfwa dessa minnesmärken anföra om fjerder åt Eng-land och de många på nämnde tid der slagne mynt, hwilka ännu i våra dagar blifwit på flere orter ur Swensk jord upptagne, samt tillika att England gifwit oss Christna Lä-rare, blir det lätt att inse huru wi med deras mynt och Christendom äfwen antogo deras smak i fram-ställningen af Christenhetens sinne-bild. Derigenom bestämmes också tidehwarfwet för dessa teckningar och med det samma för Runstenarnas ristning"*¹³

Liljegrens betydelse för runforskningen påtalas även i Per Stilles avhandling om runstenar och runristare i det vikingatida Fjädrundaland. Stille skriver att Liljegren i sin *Run-lära* "...bryter kraftigt mot en äldre föreställning om korsen [på runstenarna] som torshammare. Förebilden för ett antal av korstyperna finner han i anglosaxiska mynt och får på så sätt fram en relativ kronologi"¹⁴. Liljegren, som främst var runolog, har genom sin tvärvetenskapliga

forskning bidragit till ett flertal intressanta slutsatser, vilket har varit till gagn för både numismatiken och runologin.

För vidare studier om de danska runmynten hänvisas läsaren till Georg Galsters artikel om runmyntsforskningen under 1700-talet¹⁵ samt till Erik Moltkes studie om de danska runmynten och dess präglare¹⁶. Moltke framhåller bl.a. att mynt från Roskilde bär Etridsens skandinaviska namn Sven och att mynt från Lund bär hans kristna tillnamn Magnus¹⁷, något som förvillade bl.a. Liljegren att tro att Magnus den Gode var myntherre.

Gravvården i Stockholm

I Svenska Numismatiska Föreningens skriftserie *Smärre Skrifter* nr 8, vilken förtecknar av föreningen utgivna medaljer, belöningar, hedersledamöter, stadgar m.m., finns en medaljupptagen som avbildar Liljegren¹⁸. I den beskrivande texten står bl.a. att Liljegrens gravvård på Maria kyrkogård i Stockholm är försvunnen. Så är emellertid inte fallet. I juni föregående år besökte artikel-författaren, inför ett föredrag om Liljegren, platsen för hans sista vila och tog nedanstående fotografi av gravvården (fig. 4). På stenen, som är sliten av väder och vind, står följande: JOH G LILJEGREN, samt nedanför: 1789 1837 (notera det felaktigt angivna födelseåret, vilket skall vara 1791). Ovanför texten finns en runslinga inhuggen med en översättning lyder: "Thy månd det goda öförmäldt varda, så länge stenen varar och runodragen." I Bengt Hildebrands utmärkta och mycket läsvärda avhandling om Christian Jürgensen Thomsen och hans lärda förbindelser finner man bl.a. denna information samt att jordfästningen ägde rum i Storkyrkan under ledning av hovpredikanten Esaias Tegnér. Det står vidare att Bror Emil Hildebrand lät anskaffa en grav på Maria kyrkogård och att Liljegrens änka, Anna Maria (född Engel¹⁹), lät uppsätta en runstensinspirerad gravvård ett flertal år senare²⁰. Denna gravvård står än idag på Maria kyrkogård, strax söder om kyrkan.

Fig. 1-3. Runmynt präglade i Lund omkring år 1065 under Sven Estridsen (1047-1074). Hauberg 30, 31 samt 32a. Teckningar av Hauberg 1900. Skala 1:1.

Noter

¹ Om Liljegren kan den intresserade läsa i *Svenskt Biografiskt Lexikon*, Band 23, s. 34-38. Red. Birgitta Lager-Kromnow. Stockholm 1980-81. Se även Ernst Nathorst-Böös och Ian Wiséhn: Numismatiska forskare och myntsamlare i Sverige fram till 1830-talet. *Numismatiska Meddelanden* 36. Uppsala 1989, s. 67-68.

² Strödda anteckningar om fynd i svensk jord, med en dertill hörande Förteckning, i: *Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar*, del 13, Stockholm 1830, s. 153-278 (se även anonymt svar på inträdestal i densamma samt i del 15-16, 1839 & 1841).

³ De äldsta bekanta polletter, assignater, sedlar, pappersmynt och banker. Publicerad anonymt i *Anmärkaren* 1826, Stockholm, s. 163f.

⁴ *Run-lära*. Stockholm 1832 [8, 220 s., 1 titelvinjett, 9 pl.] samt *Run-urkunder; utgifne af Joh. G. Liljegren. Aftryck för runforskningens vänner*. Stockholm 1833, [XII, 307 s.]. Den senare utgiven i anslutning till *Svenskt dip-*

lomatarium. Se även *Runmynt, utgörande flock. VIII af Runskrifter, utgifne af Joh. G. Liljegren. Aftryck för samlare*. Stockholm 1833 [8 s.].

⁵ *Run-lära*, s. 177.

⁶ Av dessa är 26 ex ur Kungl. Myntkabinetts samlingar, 18 ex ur Christian Ramus & Ole Devegges ofullbordade verk *Danmarks og Norges mynter* [arbetet avstannade 1832], 1 ex ur Elias Brenners och Carl Reinhold Berchs arbeten [närmare angivelse saknas] samt 1 ex ur Georg Wallins skrift *Clavis numophylacii runice, sive ratio, qua intelligi possit numerorum runicorum scriptura...* Holmiae 1743.

⁷ Hbg = Peter Hauberg: *Myntförhold og udmyntninger i Danmark indtil 1146*. Det Kongelige Danske Videnskaberne Selskabs Skrifter, række 6, Historisk-filosofisk Afdeling V 1. København, 1900.

⁸ Av dessa är 27 ex ur Kungl. Myntkabinetts samlingar, 4 ex ur C. Ramus & O. Devegges ovannämnda verk, 1 ex ur C. R. Berchs verk *Beskrifning öfver svenska mynt och kongl. skåde-penningar...1773*, s. 9, n:o 17.

⁹ Löddeköpinge, Löddeköpinge sn, Skåne. Depån (nedlagd efter år 1074) innehöll totalt 412 mynt, varav 409 danska. SHM inv.nr 3357.

¹⁰ Hauberg skriver i sitt verk om Danmarks mynt (s. 52): "*Runerernas andvendelse paa mynter tilhører en sildig og kun kort periode under Svend; disse mynter vise sig først i fund, der ere nedlagte omtrent aar 1065.*" Även under Liljegrens levnad framfördes tanken att de danska runmynten var präglade under Sven Estridsen. Ett exempel på detta kan noteras i katalogen över Georg Friderich Timms samling (del 1, Köbenhavn 1831), där utgivarna, C. J. Thomsen och O. Devegge, skriver följande vid runmynten (s. 92, nr 42): "*Muligen henrøre dette slags mynter snarere til Svend Estrithsens senere regjeringaar, eller vel endog til hans sønners tidsalder, end til kong Magnus's regjeringstid.*" Liljegren förde emellertid Hbg IX:39 (Roskilde) till Sven Estridsen, vilket är korrekt. Se *Run-lära*, s. 178-179.

¹¹ Theodor Mommsen: *Geschichte des römischen Münzwesens*. Berlin, 1860.

¹² *Run-lära*, s. 142-143.

¹³ *Run-lära*, s. 145.

¹⁴ Per Stille: *Runstenar och runristare i det vikingatida Fjädrundaland. En studie i attribuering. Runrön. Runologiska bidrag utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet* 13. Uppsala 1997, s. 97-98.

¹⁵ Georg Galster: *Runemöntforskning i det 18. Aarhundrede. Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1941. Stockholm 1942, s. 121-134.

¹⁶ Erik Moltke: *De danske runemønter og deres prægere. Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1950. Köpenhamn [utan tryckår], s. 1-56. Moltkes katalog omfattar mer än 500 nummer.

¹⁷ Galster 1942, s. 56.

¹⁸ Medalj nr 72 i; Lars O. Lagerqvist; Madeleine Greijer & Ulf Nordlind: *Medaljer utgivna 1873-1998; Belöningar, fonder och stipendier; Hedersledamöter och korresponderande ledamöter; Stadgar. Smärre Skrifter* nr 8 utgivna av SNF. Stockholm 1998. Beträffande medaljutgåvan, se anmälan av U. Nordlind i *SNT* 1993:4, s. 100. Den år 1993 utgivna medaljen är den första och enda medalj som gjorts över Liljegren. Frånsidan på denna

Fig. 4. Bilden visar Johan Gustaf Liljegrens gravvård på Maria kyrkogård på Södermalm i Stockholm. Foto: Frédéric Elfver.

medalj visar en del av gravvården med de inledande orden i dess runinskription. Den som är road av runor och runstenar på svenska medaljer kan läsa Eva Wiséhns artikel Runmärkt (som behandlar ett urval runmärkta medaljer) i *Samlad Glädje*, s. 153-164, utgiven av Numismatiska Klubben i Uppsala, Uppsala 1999.

¹⁹ *Svenskt Biografiskt Lexikon*. Band 23, s. 35. Red. B. Lager-Kromnow. Stockholm 1980-81.

²⁰ Bengt Hildebrand: *C. J. Thomsen och hans lärda förbindelser i Sverige 1816-1837. Bidrag till den Nordiska forn- och hävdaforskningens historia*, I-II. Stockholm 1937-1938, s. 745.

LUNDS MYNTHANDEL

KÖPER och SÄLJER
BYTER och VÄRDERAR

MYNT och SEDLAR
TILLBEHÖR och LITTERATUR

GRATIS LAGERLISTA
(uppges samlarområde)

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel och fax 046-14 43 69
e-post: siv-gunnar@swipnet.se

COMMENTATIONES DE
NUMMIS SAECULORUM
IX-XI IN SUECIA REPERTIS
NOVA SERIES NR. 15

CHRISTOPH KILGER

Pfennigmärkte und
Währungs-
land-
schaften

Monetarisierungen
im sächsisch-slawischen
Grenzland ca. 965-1120

Pris: 525:- inkl moms.
Porto tillkommer.

Beställningar:

NUMISMATISKA
FORSKNINGSGRUPPEN

Bollhusgränd 1B, 111 31 STOCKHOLM
Tel: 08-674 77 50 Fax: 08-674 77 53

Föll deltagande uti det Bolag, som bildat sig till anläggande af en Jernväg för hästkraft emellan Näsaren och Berg

Blankett från Kristinehamns Jernvägs Bolag. Foto: Sveriges Järnvägsmuseum, Gävle.

Falsk marknadsföring?

Kommunikationspolletter med fordonet återgivet väcker ofta lite extra uppmärksamhet. Ett utmärkt exempel är en järnvägspollett från Kristinehamn med ett ånglok återgivet. I detta fall finns det, liksom ofta med polletter, en intressant historia bakom. Det är nämligen inte säkert att den som köpte polletten med ångloket faktiskt fick åka med ett tåg draget av ett ånglok.

Den kanske viktigaste järnvägssträckan i Värmland under den sista hälften av 1800-talet var den 11 km långa sträckan mellan Kristinehamn och Sjöändan. Längs sträckan hade sedan 1500-talet transporterats spannmål, salt och sill till Bergslagen. På återresan från bruket i östra Värmland, Västmanland och södra Dalarna forslades bland annat stång- och tackjärn, samt stål och spik.

Ett järnvägsbolag bildades 1847 och året efter lyckades man arrangera finansiering genom ett statslån om 100,000 riksdaler för byggandet. Den 6 september 1850 öppnades banan för trafik.

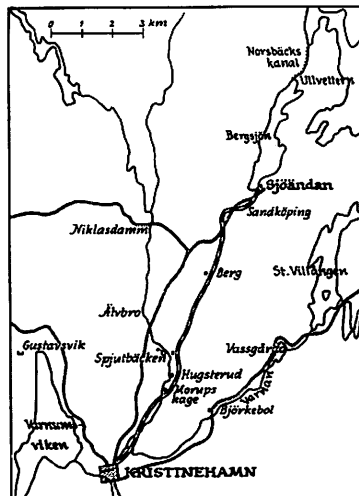
Men det som drog vagnarna var från början inte något lok utan i stället använde man sig av hästar. Först kring 1858 började man använda sig av ånglok.

Hästarna drog vagnarna till järnvägens högsta punkt ett par kilometer från Sjöändan, varefter hästarna lastades på en egen vagn och därefter fick hela tåget, för egen kraft, rulla ned till sin slutstation. Axel Broström, grundaren till Broströmsrederierna, började här sin bana inom transportnäringen genom att arbeta som vagnförare och bromsare. Sin

första kontakt med sjöfarten fick Broström vid omlastningen av varor mellan fartygen och järnvägen i Kristinehamn.

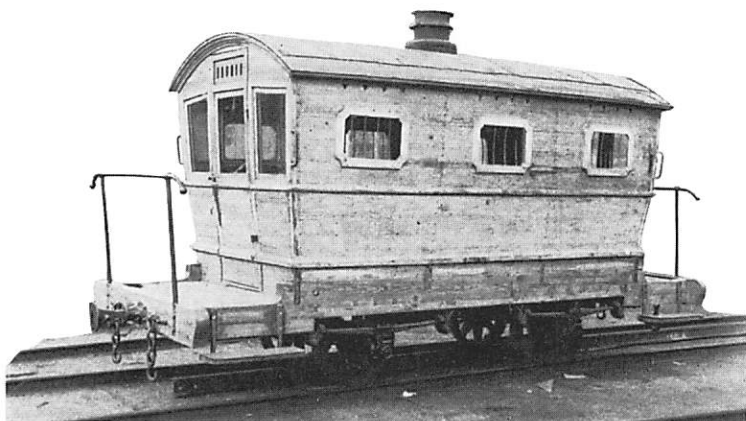
De första loket, tillverkade i Eskilstuna, sattes i trafik 1858 och de första personvagnarna anlände 1859. Vid Sjöändan skedde omstigning till ångbåten "Franz von Scheele" som gick till och från Filipstad. Från att ha haft cirka 2 000 passagerare per år i slutet av 1850-talet, ökade trafiken så att den 1874 hade mer än tiobubblats.

Användes då polletterna före eller efter att loket togs i trafik? Enligt Stiernstedt användes polletter för persontrafik efter 1850. Enligt "Regler för Wagnförarne" daterad 1850 var dock transport av personer vid den tidpunkten strängeligen förbjuden. Från 1853 finns det dock upp-

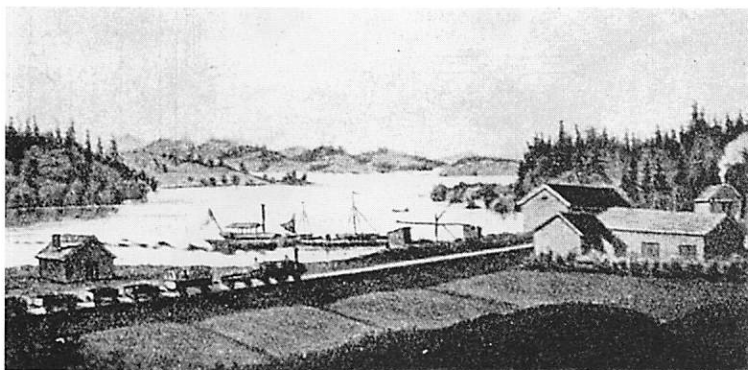

Mässingpolletten finns i två varianter. Samma stamp har använts men polletterna skiljer sig något i storlek och tjocklek, 24,4 mm och 0,7 mm respektive 25,2 mm och 0,9 mm. De polletter som undertecknad sett, har ofta varit i mycket god kvalitet. Svaret på om orsaken är att polletterna bara använts under kort tid eller om de har hanterats varsamt tack vare sitt vackra utseende, kanske också går att finna i Gävle?
Foto KMK. Skala 2:1.

Personvagn byggd 1859 från Kristinehamn-Sjöändans järnväg.
Foto ur Historik över Sveriges småbanor.

Sjöändans station på 1860-talet.
Foto ur Historik över Sveriges småbanor.

gifter om bolaget haft betalande passagerare. Detta bör vara den tidigaste tidpunkt som polletterna kan ha kommit i bruk. I så fall fick passagerarna endast se ett ånglok på polletten, vagnarna drogs fortfarande av hästar.

Stiernstedts uppgift motstrider inte att polletterna kan ha börjat användas även efter 1858 när ångloken väl levererats. Det avbildade loket är dock inte särskilt likt något av de två lok, "Christinehamn" och "Sjöändan", som togs i bruk 1859. Hade så varit fallet hade tesen att polletterna kom i bruk först efter 1858 stärkts.

Svaret på frågan kan möjligen finnas hos Sveriges Järnvägsmuseum i Gävle. Där finns ett omfattande material kring Kristinehamn-Sjöändans Järnväg som väntar på att någon intresserad ska komma på besök och leta!

Ulf Carlsson

Litteratur

Bodstedt, I. A.: *Historik över Sveriges småbanor*. Stockholm 1945.

Forsæus, S.: *Christinehamns Järnväg. Tidsning TÅG nr 10/95 s.17-23.*

Stiernstedt, A. W.: *Beskrifning öfver svenska kopparmynt och polletter I-II. 1871-1872.*

Söderskog, W.: *Från Vänern till oceanerna*. Uddevalla 1964. □

Prenumerera på Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad!

Du som är medlem i Svenska Numismatiska Föreningen eller till Nordisk Numismatisk Union ansluten förening kan prenumerera på denna intressanta, populärt avfattade tidskrift.

Tidskriften redigeras i Köpenhamn och utkommer från 2002 med 4 dubbelnummer om året. Den innehåller artiklar på danska, norska och svenska, myntsamlar-nytt, recensioner samt auktionslistor från de danska och norska föreningarna. (Endast medlemmar till NNU anslutna föreningar kan lämna anbud.)

För våra medlemmar åtar sig SNF att ordna prenumerationen. Sätt in 140 kronor på vårt postgiro 15 00 07-3 och skriv "NNU" på talongen.

Om Du vill ha provexemplar, ring kansliet 08-667 55 98 (onsd- torsd 10.00-13.00) eller skriv till
Banérgatan 17 nb, 115 22 Stockholm.

Gåvor från Sven Svenssons stiftelse 2000

Under år 2000 inkom ett flertal föremål i form av gåvor till Kungl. Myntkabinettets samling. Nedan följer en uppräknig av dessa med museets inventarienummer.

102 919

Sex aktiebrev; Uddevalla-Wenersborg-Herrljunga Jernvägs AB 1864, Söderhamns Jernvägs AB 1858, Säfsnäs Jernvägs AB 1882, Westervik-Åtvidaberg-Bergsbo Jernvägs AB 1879, Wimmerby-Hultsfred Jernvägs AB 1874, Aktiebolaget Tennis 1900.

102 923

En medalj över Uppsala universitets 450-årsjubileum 1927 utförd av Erik Lindberg.

102 928

Fyra sidenplånböcker från tidigt 1800-tal, mm.

Se artikel i *SNT* 2001:1 s. 18-19.

102 935

Femton vikingatidsmynt från en skatt påträffad i Myrände, Atlingbo sn, Gotland år 1893 (9293 och 9393).

102 937

En "kassalåda", en pollettlåda, 1 551 polletter, en tavla med uppmonterade polletter, en trälåda med fack samt ett avlöningskuvert från Lövsta bruk. Se artiklar i *SNT* 2000:4 s. 89 och 2000:7 168-169.

102 938

Åtta sedlar utgivna av Vichyregeringen i Frankrike, två kuponger utgivna av Krigsministeriet i Frankrike; en sedel utgiven av Division Leclercs sociala verksamhet samt en soppkupong utgiven av Röda Korset i Frankrike.

102 941

Två aktiebrev; Göteborgs trädgårdsförening 1920 och Askersunds Angfartygs AB 1897.

102 942

En medalj över Raoul Wallenberg utförd av Kerstin Kjellberg Jacobsson. Se artikel i *SNT* 2000:2 s. 44.

102 943

Två aktiebrev; Malmhöjde Jerngruvor 1830 och Mössebergs Vattenkur Inrättnings AB 1876, samt biljetter mm från Mössebergs Vattenkuranstalt 1930-talet.

Vaxpoussering över en okänd man. KMK 102 974.

Kröningsmedaljer från 1896 i silver och emalj. KMK 102 990.

102 947

Två medaljer; "Ågust" över August Strindberg, "Rustici II" över konstnären Rustici. Ett grafiskt blad föreställande "Fyns återerövring av danskarna" (jfr Ossbahr nr 30) samt en tavla med man blickande mot ett medaljporträtt över Charles Lebrun. Allt utfört av Per-Gunnar Thelander. Se *utställningskatalog* 33.

102 948

En medalj över Tuukka Talvio utförd av Pertti Kukkonen.

102 950

Två sidenplånböcker från tidigt 1800-tal.

102 951

1998 års myntset om fem mynt, en jetong med porträtt över Augustin Ehrensvärd samt en medalj över Aimo Linkosalmi utförd av Anja Juurikala, allt från Finland.

102 953

Ett mynt, 5 pund 1999, präglat i Storbritannien till minne av millennieskiftet 1999/2000.

102 961

62 diverse medaljer/jetonger, tre läderplånböcker, en börs i skinn samt en börs i silver bekostades av Sven Svenssons stiftelse. Under samma inventarienummer finns också 50 myntvikter från olika länder bekostade av Hjerbergsska fonden.

102 969

En medalj över Henrik af Trolle. Medaljen slagen av Svenska Amiralitetet, Hyckert I sid. 285.

102 971

Sext medaljer från Frankrike; Antoine de Saint Exupéry, Lille Prinsen, André Chevalard, Jean Anthelme Brillat-Savarin, Maurice Ravel samt över eurosymbolen. Se artikel i *SNT* 2000:7 s. 160-164.

102 974

En vaxpoussering i färgad vax på skifferplatta över en okänd man. Se *bild*.

102 976

Två sidenplånböcker, en läderplånbok, en sidenkudde mm, en affisch i siden med svart tryck för pjäs, en tavla av siden samt två kurirbrickor i mässing. Se *bild*.

102 977

En likbärarjetong från Tyskland samt två tackkort egenhändigt skrivna av konstnären P. S. Krøyer.

Aktiebrev från "Hem på landet". KMK 103 002.

102 985

52 danska telefon-, tvätt- och spel-polletter.

102 988

84 nyare mynt från ett flertal länder.

102 990

Två ryska kröningsmedaljer från 1896 i silver och emalj. Se *bild*.

102 992

Fyra moderna sedlar från Irland.

102 997

Nio franska, en tysk och en rysk konstmedalj. Föremålen kommer att beskrivas närmare i *SNT*.

102 998

En medalj över Josef Hackl 70 år utförd av Kauko Räsänen år 2000. Se artikel i *SNT* 2001:2 s. 40-41.

102 999

En medalj över Nelson Mandela utförd av Arthur Sutherland och Susan Erasmus.

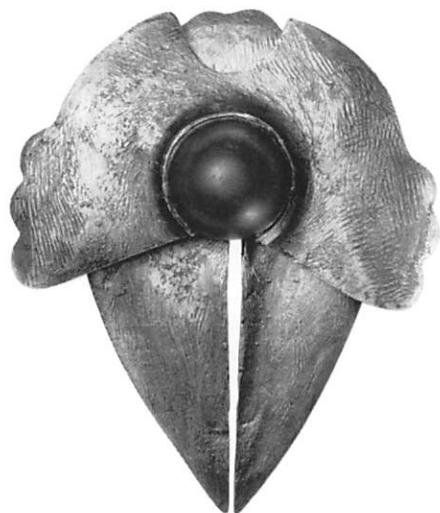
103 000

Två skytte-medaljer utgivna av Federación Argentina de Tiro 1947.

103 002

Tretton myntsmycken samt två aktiebrev från "Hem på landet" 1903 och "Gruvaktiebolaget Långban" 1886. Se *bild*.

*Kurirbricka av mässing. En emaljerad glob prydd med tre kronor omgiven av en ordenskedja krönt med kunglig krona.
Text på baksidan "Cabinets Courir Bricka", försedd med enkel krok upptill.
På baksidan finns en fästögla. KMK 102 976.*

Space Imperial 1999 av Ron Dutton. KMK 103 013. Skala 1:2.

103 012

Tre medaljer; den österrikiska luftflottan utförd av Gustav Gurschner, Luftfartsutställningen i Stockholm 1931 av okänd konstnär samt över Charles Lindbergh 1931 utförd av Frederic MacMonnies.

Se artikel i *SNT* 1998:3 s. 58-62.

103 013

En brittisk medalj över Space Imperial 1999 utförd av Ron Dutton.
Se bild.

103 016

En guldmedalj över Robert Bosch (1861-1942), okänd konstnär.

103 017

Sex svenska aktiebrev 1831-58; Strömme Bomulls-Spinneri AB 1868, Söderhamns Jernvägs AB 1858 och 1861, Wifsta Warfs Bolag 1864, Enskilda banken i Wenersborg 1865 och Åbomska Sim-Skolae-Inrättningen 1831.

103 022

Tre jetonger, en sedel samt nio polletter från Argentina.

103 024

En medalj över FIDEM i Weimar år 2000 utförd av Hannele Kylänpää.
Se bild.

103 028

Två medaljer över Sällskapet Barnavännerna.

Eva Wiséhn

Medalj över FIDEM i Weimar år 2000 av Hannele Kylänpää. KMK 103 024.

Foto: Jan Eve Olsson.

Referenser

Lagerqvist, L. O.: Josef Hackl 70 år – medaljporträtt av Kauko Räsänen. *SNT* 2001:2 s. 40-41.

Lagerqvist, L. O.: Medalj över Raoul Wallenberg. *SNT* 2000:2 s. 44.

Rådström, B.: Mjölkkolletter och föremål från mjölkförsäljning vid mejeriet i Lövsta bruk. *SNT* 2000:7 s. 168-169.

Wiséhn, E.: Lönehantering på Lövsta bruk. *SNT* 2000:4 s. 89.

Wiséhn, E.: Nyponros och Förgätimigej – en plånbok av vitt siden. *SNT* 2001:1 s. 18-19.

Wiséhn, I. & Lagerqvist, L. O.: Medalj-skulptören P G Thelander. KMK utställningskatalog 33.

Wiséhn, I. & Nordlind, U.: Charles Lindbergh på medalj. *SNT* 1998:3 s. 58-62.

Voisin, M-A.: Från sagans värld till sköna toner via smälökarna. *SNT* 2000:7 s. 160-164.

En Medaille skulle förwara minnet – öppnandet av Göta kanal 1822

Den 19 december 1823 skrev Baltzar von Platen en promemoria (ATA) till Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien med följande text:

Wid Götha Canalens öppnande i Westergöthland den 22 och 23de September 1822, beslöt Konungen att en Medaille skulle förwara minnet af denna händelse. För detta ändamål föreslås på framsidan af Medailen Konungens bröstbild med wanlig omskrift, och för framsidan har åtföljande förslag af Professor Westin, föreställande Sweriges landthöjd af Canalen genomskuren, der en obelisk, vid samma tillfälle besluten, är under uppsättning. – Konungen har till de Engelske mästarna, som wid westra Canal arbetet varit anwände Nädigst skänkt hwar sitt exemplar af denna medaille i guld. Den torde ej böra bli för liten; men frågan är, hvem som bör bestrida kostnaden. – Det föreslås att öfverlemnna arbetet till Svenska Medailleuren Salmson, som är i Paris, med hvilken Herr Professor Westin åtagit sig att Correspondera om utformningen och Kostnaden. – För Konungen har Westins utkast blifwit enskilt visadt och vunnit bifall. – Stockholm d. 19 Dec. 1823,

B: v: Platen

Baltzar von Platen var initiativtagare och ansvarig för bygget av Göta kanal. Han lät skotten Thomas Telford göra ritningarna. Kanalbygget drevs efter militära principer. Baltzar von Platen var överstelöjtnant, de tekniska experterna var officerare och många av arbetarna indelta soldater. Med kanalen uppfylldes den gamla drömmen om att slippa den danska Öresundstullen (som ändå försvann 1857) och att stärka den svenska handeln i Östersjön.

Orsaken till att von Platen skriver till akademien var att man var tvungen att söka tillstånd hos Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien för medaljpräglning hos Kungl. Myntet. Denna regel tillkom 1786 och fanns fortfarande kvar på 1950-talet, men då mer som praxis. Vitterhetsakademiens Inskriftsnämnd finns fortfarande kvar och fungerar som rådgivande när medaljer skall utformas. Särskilt när det skall tas fram latinska texter behövs det lärd hjälp.

Medalj över Göta kanals invigning. Gravör är Heinrich Gube i Berlin.
Foto: Jan Eve Olsson.

Självfallet finns medaljen till Göta kanals invigning också nämnd i Vitterhetsakademiens protokoll (13 januari 1824):

Med anledning af ett Academiens granskning underkastadt Förslag till Medaille öfver Göta Canals öppnande den 22 och 23 September 1822, gilade Akademien följande inrättning af denna minnespenning, neml. – 1sta sidan: Hans Kongl. Majts Bröstdbild med omskrift: Carl XIV Johan, Sveriges Norriges G. och W. Konung. – 2dra sidan: En afskärning af Canalen vid Sveriges Landthögd, der en Obelisk ses på ena sidan; 2ne Flodgudar; en på hvardera stranden hvilat; hvar med sin hand, på framstäfven af en i Canalen befintlig Slup, på hvilken ÖsterGöthlands och Westergöthlands vapen äro tecknade: i fonden synas Tvänne Slussportar och på afstånd Skeppsmaster med Segel. Öfverskrift Förenade och i afskärningen: År 1822 den 22 och 23 September.

Medaljen är utförd av den tyske medaljkonstnären Heinrich Gube (1802-1848). Han var född i Breslau och var son till myntgravören Ignaz Gube. Heinrich Gube studerade i Wien och kunde därefter få en tjänst vid Berliner Medaillemünzanstalt som leddes av S: G. Loos. År 1830 flyttar Gube till S:t Petersburg för att bli kejsarlig mynt- och medaljgravör. Han blir rysk medborgare och kallar sig Andrej Ignatjewitsch Gouin. En-

dast 46 år gammal avlider han i Ryssland 1848.

Det var nog en ren tillfällighet att just Gube gjorde medaljen (Hd 32) över Göta kanals invigning. Vid den här tidpunkten hade ännu inte Ludvig Persson Lundgren hunnit bli riktigt accepterad som medaljgravör. Många såg honom nog mer som den fäktmästare som han ju också var. För att vara på den säkra sidan kontaktade svenska beställare hellre gravörerna i Tyskland. Som anställd i Berlin fick Gube uppgiften att gravera ännu en medalj. Arbetet utfördes år 1824. Medaljen är präglad i guld, silver och brons. Den mäter 49 mm i diameter.

IW

Otryckt källa

Handlingar rörande medaljer. Kungl. minnespenningar 1786-1944. F X:1, ATA, Stockholm.

Litteratur

Erpenbeck, D-G., Von Breslau nach Sankt Petersburg. Zum Werk des Breslauer Medailleurs Heinrich Gube (1802-1848). *Numismatisches Nachrichten-Blatt*. Dezember 2000, s. 451-458.

Forrer, L., *Biographical Dictionary of Medallists*. Vol. II, London 1904, s. 333 f.

Hildebrand, B.E., *Sveriges och svenska konungahusets minnespenningar*. Vol. II, Stockholm 1875, s. 342 f.

Thieme, U. & Willis, F., *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler*. Band 15, Leipzig 1922, s. 183.

Hur årgången 1880 firade sin 50-åriga tillvaro

Att ha sett dagens ljus på samma årtal är en ganska märklig orsak till att bilda en förening. Men icke desto mindre fanns det under första hälften av 1900-talet ett fyrtiotal årsföreningar i Sverige. Det var ovanligt gemytliga och trevliga sammanslutningar, där uteslutande frid och gammal rådde och där det till och med gick lättare än annars att dricka bröskålar.

En sådan förening var *Adertonhundraåttio års män* som 1930 fyllde 50 år. Föreningen räknade vid pass 250 medlemmar, varav större delen bodde i Stockholm. Men många medlemmar fanns också i andra delar av landet. De flesta medlemmarna hade titlar som direktörer, disponenter, affärsmän, jurister, officerare, fabrikörer och verkmästare, men där ingick även tjänstemän och konstnärer. År 1930 var direktör Ivar O. Larson i Svenska Arbetsgivarföreningen ordförande.

Femtioårsjubileet firades på olika sätt. Lördagen den 24 maj 1930 skulle man ha sin gemensamma högtidsdag. Plats för själva festen var Stockholmsutställningens funktionalistiska huvudrestaurang. Flertalet medlemmar kom till denna glada fest. Ett annat inslag i festligheterna var den medalj som alla medlemmar fick. Man kontaktade bildhuggaren Carl Eldh (1873-1954) för modelleringen och firman C. C. Sporrang & Co. för präglingen.

Avsikten var att få fram en präglad bronsmedalj till alla medlemmar. Den skulle vara 55 mm i diameter. Medaljens åtsida hugfäster minnet av Adolf Erik Nordenskiölds fartyg Vega som efter sin polarexpedition år 1880 återkom till Stockholm. I förgrunden syns Vega och i bakgrunden Skeppsbron och Gamla stan. Omskriften lyder: ADERTONHUNDRAÅTTIO ÅRS MÄN / FEMTIO ÅR.

Fränsidan bringar i erinran storrens ankomst med ett par lindebarn av årgången 1880 sittande på ett trappsteg. Medaljen är ett lekfullt och älskvärt inslag i en annars så högtidlig konststart.

Varje föreningsmedlem fick också en av ordföranden och sekreteraren underskriven adress av mycket originell komposition. Adressen är ett verk av intendenten och konstnären Sigge Bergström, själv medlem av föreningen.

Adertonhundraåttio års män 50 år – minnesmedalj av skulptören Carl Eldh, 1930.
Foto: Jan Eve Olsson, RAÄ.

Carl Eldh har i likhet med andra svenska monumental-skulptörer ägnat en del av sin tid åt medaljkonsten. Bland de fem medaljer som han utfört intar annars den över Anders och Emma Zorn (1920) främsta rummet.

1W

1930 års 50-åringars hyllningsadress.

Rebecka Palmqvist beredd med låda på magen. Godisdisken är inlånad och sponsrad av Cloetta.

Pelle Lönndahl och Gun Lundberg från Filminstitutet har båda bidragit med spännande rekvisita.

Utställningen öppnad.

Inviqning av Stjärnglans

Tisdagen den 18 september var det inviqning av Kungl Myntkabinettets senaste tillfälliga utställning – Stjärnglans – om filmens stora på medalj. Ytterligare en intensiv arbetsperiod, för utställningsarkitekten Anna-Lena Carne och idégivaren Torbjörn Sundquist med flera, är till ända. In i det sista var det dock ovisst vem som skulle inviqningstala. Allting löste sig emellertid till det bästa.

Gästerna bjöds på förfriskningar i receptionen och fick därefter gå in i utställningsrummet. Vid ingången stod Rebecka Palmqvist, för dagen klädd till chokladflicka, och bjöd på godis. Museidirektören Ian Wiséhn höll ett kort anförande innan han lät ordet gå vidare till filmkrönikören Nils-Petter Sundgren, utställningens extrainkallade inviqningstalare. Nils-Petter Sundgren höll ett roligt, kunnigt och välinformerat tal och berättade minnen om "de stora" från filmens värld som han mött.

Här följer en bildsvit från inviqningen.

EW

Foto: Jan Eve Olsson.

Filmkrönikören Nils-Petter Sundgren uppkruken på filmkamerastolen under inviqningstalet.

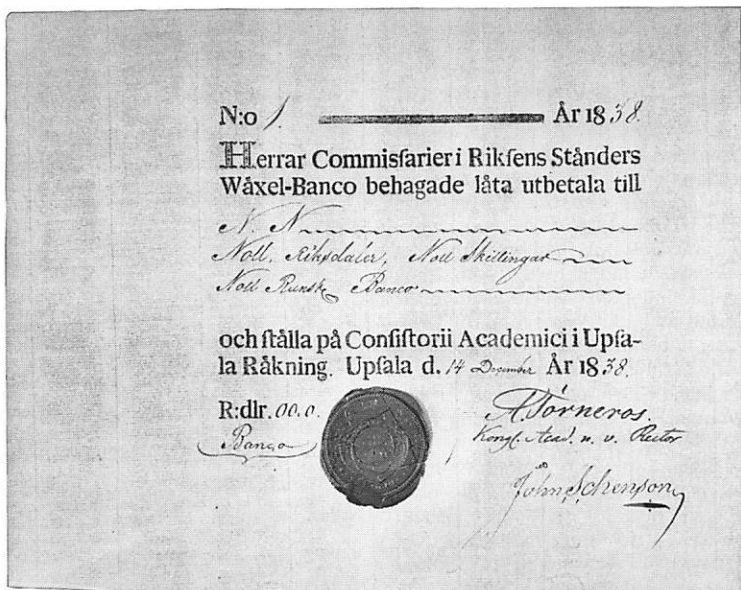
Torbjörn Sundquist i samspråk med konstnären Tomas Qvarsebo, representerad i utställningen med en medalj över Greta Garbo.

Anvisning från Akademiskt konsistorium i Uppsala

För att kunna handlägga ärenden rörande universitetet, t ex ekonomiska frågor, inrättades ett akademiskt konsistorium vid Uppsala universitet. Bisittare vid detta konsistorium var vissa av universitetets professorer och tjänstemän. Självklart behövdes anvisningar/checkar för att kunna sköta universitetets angelägenheter. En sådan från 1838 finns i Kungl. Myntkabinettets samlingar. Uppenbarligen rör det sig om en försöksblankett. Anvisningen har nämligen fått nr 1; inget namn finns utskrivet och ingen summa. Annars har anvisningen universitetets röda lackstämpel och underskrifter. Den främsta namnteckningen är skriven av Adolf Törneros som var professor i latin. Törneros (1794-1839) var en duglig vetenskapsman inom sitt huvudämne, latinska språket. Ännu mera till sin rätt kom han dock troligen under den tid han förestod den estetiska professuren. Atterbom berättar, att Törneros visserligen klagade över detta uppdrag och endast motvilligt tagit emot det men emellertid *aldrig syntes så road, så glad intresserad af någon akademisk tjänstbefattning som af denna*. Törneros skrev många vetenskapliga verk, men hans berömmelse vilade dock på hans skönlitterära insats som brevförfattare. Hans Bref och Dagboksanteckningar har utkommit vid tre tillfällen: 1840-42, 1890-91 och 1925.

I Kungl. Myntkabinettets samlingar finns endast denna anvisning i blankettform från Akademiskt konsistorium i Uppsala. Troligen valde man ändå detta utseende på anvisning.

IW

Anvisning från Akademiskt konsistorium i Uppsala, 1838.
En av undertecknarna är den berömda filologen Adolf Törneros. Förminskad.
Foto: Jan Eve Olsson, RAÄ.

Symbolen för euro är inspirerad av den grekiska bokstaven epsilon – ϵ – initialen i Europa, men med två parallella linjer som ska uttrycka eurons stabilitet. Bokstaven har sina rötter i antiken och den europeiska civilisationens vagna. Utformningen är gjord med tanke på att den ska utgöra en lätt igenkännlig symbol för Europa. Den ska också lätt kunna skrivas för hand och ha en tilltalande estetisk utformning. Andra liknande tecken för världens större valutor är \$ för USA-dollarn, £ för det brittiska pundet samt ¥ för den japanska yenen, av vilka man kan se hur själva idén till en eurosymbol uppkommit.

Jorå till evrå, nejrå till jorå

Snart finns euron inte bara som valuta utan även som reellt betalningsmedel i mynt och sedlar. Skiljemynnet är cent, dvs det går etthundra cent på en euro. Valutakoden är EUR. Euro är den benämning som används inom hela Europeiska Unionen, men varje språk har sitt eget, nationella, uttal. Fransmän säger *örå*, tyskar *äj'rå*, danskar och finnar *eu'rå*, medan man i Sverige ofta hör det engelska uttalet *jo'rå*.

Det svenska uttalet av euro, som rekommenderas av Svenska språknämnden, är *eu'rå* alternativt *ev'rå*. Det vill säga som den glidande diftongen i namnet Europa eller uttalet av "eu" i ordet neuros. Svenskan har inga diftonger (utom i dialekter), varför vi oftast hoppar över dem eller lägger ett v emellan. När man tänker efter så uttalar de flesta inte alls u:et i Europa utan det blir i stället *eropa*, eller som i ordet pseudonym där det blir pсевдоним. Detta gör att vi lättare accepterar uttalet i euro med v, eller, som många gör, hellre använder engelskans *jo'rå*.

Euro ska på svenska böjas som: en euro, euron, flera euro, eurona. Vidare rekommenderas sammansättningsformerna femtioeurosedel, tvåeuromynt, encentsmynt.

MGL

SELINS MYNTHANDEL AB

Mynt sedlar medaljer
ordnar nålmärken

Öppettider
Vardagar 10.00 – 18.00
Lördagar 10.00 – 14.00
Regeringsgatan 6
111 53 Stockholm
Tel. 08-411 50 81
Fax. 08-411 52 23

MUNTHANDEL G. HENZEN

~ Ancient Coins ~
~ Medieval Coins ~
~ Modern Coins ~
free pricelists on request!

Postbus 42
NL-3958 ZT Amerongen
Tel. 0031-343-430564
Fax 0031-343-430542
e-mail: henzen.coins@wolmail.nl

Aktiebrev från Åbomska Sim-Skolæ-Inrättningen

Innehafvaren häraf har med Femtio Riksdaler Banco Transport Sedlar tillhandlat sig En Actie uti den genom afledne Grosshandlaren Herr Olof Åbom vid Riddarholmen uppbyggde Sim- och Bad-Inrättning. Så inleds den långa texten som finns tryckt under en vinjett visande ett utsnitt av badinrättningen. Totalt utgavs ett hundra aktier i bolaget och varje aktie kostade initialt 50 riksdaler banco. Den avbildade aktien har nummer 1 i denna serie och är utgiven den 31 december 1831.

Badinrättningen inrättades i mars 1827 av Olof Åbom och drevs efter dennes död av sterbhuset. Badet bestod av två öppna bassänger eller badsumpar, den större 10 famnar lång, 6 famnar bred (famn = 1,781 meter) och 6 alnar djup (aln = 0,59 meter) med tättimrad brädbotten. Dessutom fanns vid inrättningen två duschar (en greffenberger och en stråldusch), tre trampoliner samt 21 avklädningsrum med låsbara dörrar.

Badpriset för sommaren, från badtidens början till 20 september, var 6 riksdaler 32 skilling, för en månad 3 riksdaler 16 skilling samt för varje särskilt bad 8 skilling, allt banco. Då enskilt rum eller dusch användes, ökades priset med 50%. Badinrättningen hölls öppen från kl. 05.00 på morgonen till 23.00 på kvällen under högsommaren. Omkring trehundra frilbiljetter utdelades (kan kanske betraktas som polletter?) årligen till skolorna i Stockholm samt till samt-

Myntklassikern – hett tips för återanvändare

Vid den traditionella morgonläsningen av Smålandsposten lördagen 13 oktober fastnade mina sömntryckna ögon på rubriken "Myntklassikern". Naturligtvis associerade jag snabbt till rara mynt eller kunde det möjligen röra sig om någon tryckt klassiker? Nåväl, den lilla notisen förmedlade ett tips som för den numismatiskt intresserade kan te sig något främmande. Eller vad sägs om:

"Här är ett riktigt klassiskt köks-tips som tål att upprepas för en ny generation matlagare. För dig som har elspis och kokar mjölk eller gröt gäller det ibland att snabbt få ned temperaturen för att det inte ska koka över. Ett beprövat knep är att lyfta bort grytan, sänka temperaturen,

lägga tre femtioöringar på den varma hällen och sedan ställa tillbaka grytan. Enkelt, säkert och ofelbart."

Obehagliga tankar smyger sig på. Tänk om någon matglad samlare av misstag lägger en 1-mark under grytan. Mynten är ju i det närmaste lika stora. Eller kan det vara så att det faktiskt har skett och till på köpet ofta och med diverse andra valörer, ty en del av dessa mynt har en något underlig patina, vad det nu kan bero på...

Jan-Olof Björk

Metoden är gammal och beprövad. Särskilt den stora femöringen bland våra gamla kopparslantar fanns åtminstone för liggande invid var spis, men även en hög ettöring. Men det var före den steglösa spisknappens tid.

Red.

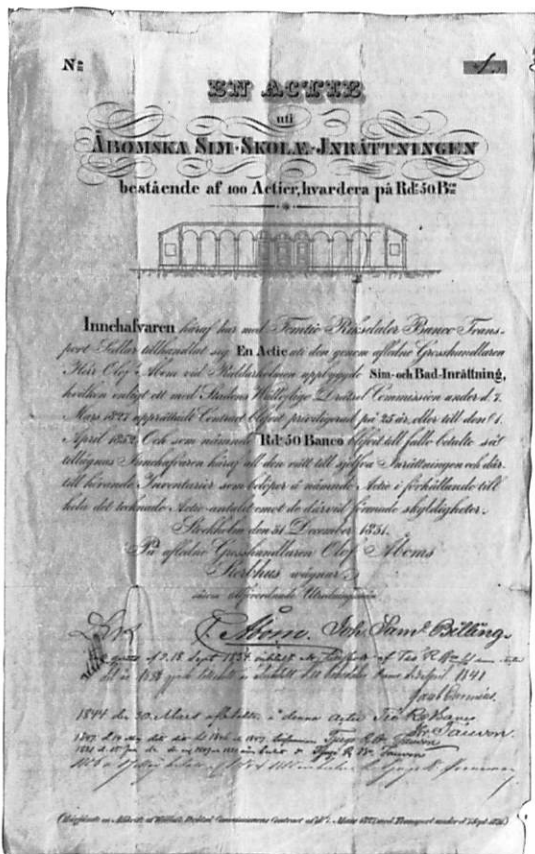

Foto: Jan Eve Olsson.

liga barn vid Prins Carls Uppfostrings-Inrättning för vanvårdade barn.

Föreståndare för badinrättningen var länge den legendariske simläraren H. S. Söderholtz.

IW

Kolpolletter från Gimo Bruk

I Kungl. Myntkabinetet finns vidstående kolpolletter från Gimo Bruk, Uppland. De kommer från Risinge gård, som friköptes från Gimo Bruk år 1932. Polletterna har funnits kvar på Risinge gård till 1993, då mynthandlaren i Norrtälje köpte dem. Han sålde dem därefter till Kungl. Myntkabinetet.

Polletterna är av zink och verkar nästan oanvända, har varierande storlekar mellan 25x22-28x19 mm med avhuggna hörn. De har instämplade siffror och bokstäver och är ensidiga. De gällde för 18, 14, 12, 10, 6, 4, 2 HL. Fig. 1. Därifrån kommer också en pollett i tunt mässingsbleck med instämplat 18 HL, som är ca 27x22 mm med avhuggna hörn. Fig. 2.

Polletterna finns inte beskrivna i Numismatiska Meddelanden eller i Stjernstedt i denna metall.

Börje Rådström

Pengar på vykort

Vem som tillverkade det första vykortet går inte att fastställa, men pappershandlaren Heinrich Lange i Göttingen var först med att sälja till allmänheten. Det stora genombrottet skedde i samband med världsutställningen i Paris 1889. Det äldsta svenska vykortet är från 1882.

De tidiga vykorterna var ofta tecknade och trycktes i litografier. Motivvalen kunde vara mycket omväxlande och fantasifulla. Även pengarnas värld finns som motiv på vykort. I Kungl. Myntkabinettets samlingar finns ett mindre antal sådana kort. Denna artikel illustreras med två av dessa.

Det första vykortet är svenskt och är tryckt ca 1900. På kortet finns avbildade fyra sedlar: 1000 kr 1899, 100 kr 1900, 10 kr 1901 och 5 kr 1900. Där finns också ett 20 kronors guldmynt från 1893. Den tomma ytan på framsidan är säkert tänkt för skrivna meddelanden. Det andra kortet kommer från vårt grannland Finland. Kortet har skickats lagom till nyåret 1904. Även här finns fyra sedelavbildningar. Till höger finns 12 mark i silver från 1862, både på fram- och baksidorna. Överst till vänster finns 1 mark 1860 och därunder 3 mark 1870.

Båda vykorterna visar sedlarna med sina rätta färger. Det svenska kortet avbildar då aktuella pengar. Det finska vykortet visar äldre sedlar och skall väl få fram betraktarens nostalgiska känslor. Det är tryckt hos G. Arvidsson i Helsingfors.

IW

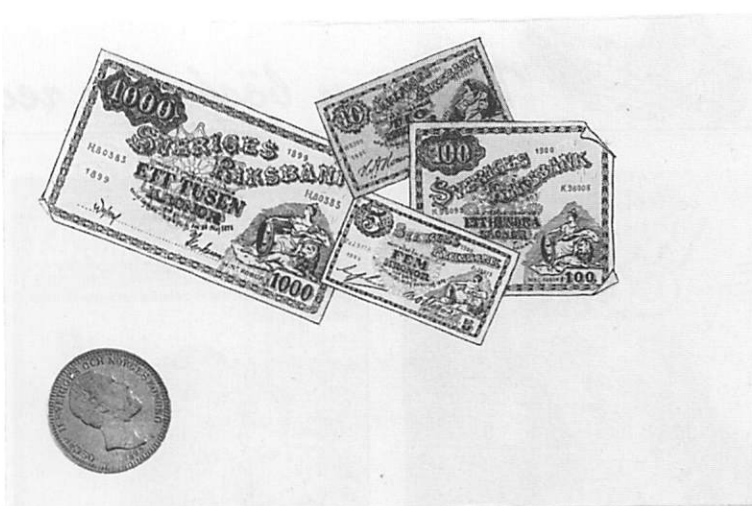
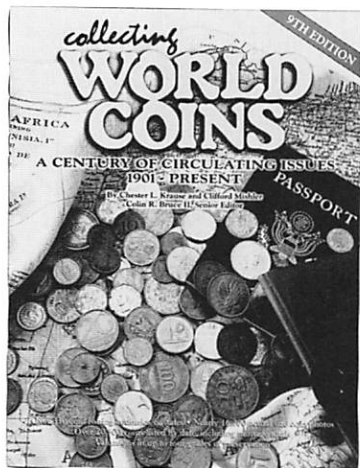

Fig 1.

Fig 2.

Nytt om böcker – recensioner

Collecting World Coins, 9th edition, utg. av Krause Publications, Book Department PR01, PO Box 5009, Iola, WI 54945-5009, USA, \$29.95 + \$4 för porto.

PUBLICERINGSFIRMAN Krause ger ut välkända stora kataloger av världens mynt från olika århundraden som trycks i telefonkatalogsformat och med tunt papper. De mest kända heter *Standard Catalogs of World Coins* och den stora tvåbandsdelen om 1900-talet har utkommit i 28 upplagor. Den nu aktuella boken är en nyttgåva av en enbandsversion av *Collecting World Coins* omfattande mynt från 1900-talet till idag.

Upplägget är detsamma som förut, 20 500 olika mynt från drygt 330 länder världen över presenteras ordnade alfabetiskt efter länder med historiska och geografiska notiser, foton av mynten, information om priser för olika kvaliteter, växlingstabeller, olika internationella räkningsystem m m.

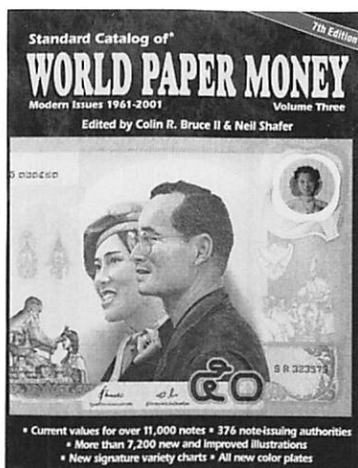
HN

Krause, Mishler och Bruce II, Standard Catalog of World Coins, 1801-1900, 3:e upplagan. 2001. Beställs från Krause Publications, Book Department PR01, PO Box 5009, Iola, WI 54945-5009, USA, \$50 + \$4 för porto.

1800-TALSDELEN av denna välkända och nyttiga myntkatalog har nu utkommit med sin tredje upplaga.

'Telefonkatalogen' innehåller uppgifter om mer än 70 000 mynt med 25 000 foton i skala 1:1 och värderingspriser efter fyra kvalitetsklasser. Bruksanvisning och historiska notiser finns som förut.

HN

Colin R. Bruce & Neil Shafer (red): Standard Catalog of World Paper Money. Modern Issues 1961-2001. Volume Three. Utgivare är Krause Publications, PR01, PO Box 5009, Iola, WI 54945-5009, USA. Sammanlagt 880 sidor och ca 7 200 svart-vita bilder samt åtta sidor färgbilder. Pris \$39.95 exkl. postavgifter.

SJUENDE UPPLAGAN av World Paper Money. Modern Issues har nu utkommit. Detta är verkligen sedelsamlarens bibel. Mer än 225 sedelutgivande länder/områden finns medtagna – från Afghanistan till Zimbabwe. Vid inledningen till varje land finns en enkel karta, befolkningsstatistik samt några korta historiska uppgifter. I anslutning till sedelförteckningarna finns sedelbilder som visar deras fram- och baksidor. Den särskilda färginlagan är väl mest en exposé över vackra sedlar. Man kan se den som en hyllning till sedeltryckarnas skicklighet. Ett stort antal prisnoteringar har ändrats sedan sist.

De två författarna har tillsammans 66 års erfarenhet av katalogisering.

IW

**SVENSKA
NUMISMATISKA
FÖRENINGENS
MEDLEMSNÅL**
kan rekvideras från kansliet!
Pris: 35 kr + porto

Smärre ting?

Tiotusenkronorsfrågan var svensk teves första stora kunskapstävling, startad 1957. Mästaren i ämnet numismatik, Ernst Nathorst-Böös, blev naturligtvis intervjuad av flera tidningar. 10 000 kronor på den tiden var en stor summa pengar och en anseelig vinst. Men äran att ha vunnit var nog större, man skulle verkligen vara mycket kunnig i sitt ämne när det gällde den tävlingen. Bland annat av tidningen Folket i Eskilstuna fick Ernst frågan vad han använt vinstpengarna till. Han svarade då så här:

"Man får aldrig tro att 10 000 är 10 000, en stor del går ju till skatt. Jag brukar svara att jag köpte mig ett par glasögon. För övrigt har det blivit en del smärre ting, främst förvärv av svenska originaltryck av 1600-1700-talslitteratur om mynt. Och så en del andra numismatiska böcker."

Intervjun publicerades den 11 januari 1960. Men åter därpå, 1961, vann Bertel Tingström tiotusenkronorsfrågan i samma ämne över mästaren Ernst Nathorst-Böös till den senares stora förtret.

MGL

Tumba bruk och Myntverket säljs

Riksbanken har tecknat en avsiktsförklaring att sälja AB Tumba Bruk till tillverkaren (sedan drygt hundra år) av sedelpapper till Förenta Staterernas dollarsedlar, Crane & Co. Företaget säger sig vilja förlägga huvuddelen av sin produktion av sedelpapper för den internationella marknaden till Tumba, skriver Riksbanken i ett pressmeddelande men nämner inte hur mycket betalt man får för AB Tumba Bruk. Riksbankens sedelpapper har tillverkats där sedan 1756, sedlarna trycks där sedan 1970.

Enligt vice riksbankschefen Lars Nyberg tillför Crane & Co teknisk kompetens till Tumba Bruk och bidrar med ökade produktionsvolymer som är nödvändiga för långsiktig lönsamhet.

Myntverket säljs till finländska statens myntverk, Rahapaja Oy. Det kulturhistoriskt värdefulla bruksområdet i Tumba ingår inte i försäljningen utan överläts till Stockholms stad.

Göran Wahlquist

Alfred Nobel på mynt

Sveriges Riksbank har beslutat utge jubileumsmünt i guld och silver med anledning av att de första Nobelprisen delades ut den 10 december 1901 och att 100 år nu förflutit sedan den internationellt uppmärksammade ceremonin ägde rum för första gången. Mynten har präglats av AB Tumba Bruk Myntverket i Eskilstuna efter skisser utförda av den engelske konstnären Philip Nathan (född 1941), Surrey. Hans porträtt bygger främst på Erik Lindbergs reliefporträtt från 1901, använt på de fyra svenska prismedaljerna (se *Nobel Medals* av L. O. Lagerqvist, Kungl Myntkabinetet 2001, nr 1-4).

Det är första gången sedan 1634 som en enskild svensk avbildats på ett mynt utgivet på vårt eller då snarare våra tyska bundsförvanters eget initiativ. Den gången gällde det rikskanslern Axel Oxenstierna och det stora silvermyntet slogs i en mycket liten upplaga i Tyskland. Den franska republiken har hedrat Greta Garbo med två minnesmynt 1995 om 100 och 500 francs. Norge har slagit mynt över Nobel i år, i bägge fallen i guld och silver.

Alfred Nobel (1833-1896), som avled den 10 december i San Remo, Italien, efterlämnade ett testamente vari han bestämde, att avkastningen av större delen av hans förmögenhet skulle användas för att årligen dela ut fem pris i 1. Fysik, 2. Kemi, 3. Fysiologi eller Medicin, 4. Litteratur och 5. Fred. Det sistnämnda skulle delas ut av norska stortinget, de övriga av svenska institutioner. Det tog flera år att genomföra Nobels testamente och de första priserna kunde därför inte delas ut förrän 10 december 1901. Alltsedan dess har uppmärksamheten hela tiden ökat och priset får sägas vara det mest eftersträfvade i världen inom sina områden. Ytterligare ett pris, i ekonomi till Alfred Nobels minne, instiftades 1968 av Sveriges Riksbank, som då firade sitt 300-årsjubileum, och har delats ut sedan 1969.

Mynten slås dels i guld med valören 2000 kronor, dels i silver om 200 kronor. Beskrivningen blir som följer här:

1. Guldmynt, 2000 kronor 2001, diameter 26 mm, vikt 13 g, halt 900/1000. Maximal upplaga 5000 ex.

Foto AB Tumba Bruk Myntverket, Eskilstuna.

Åtsida: NOBELPRISETS HUNDRAÅRSJUBILEUM medsols längs kanten, i mitten Alfred Nobels bröstbild i kostym, vänster sida.

Vapensida: Till höger en kvinnogestalt, Humanitas, iförd antik dräkt, vänster sida, hållande en skriftrulle i vänster hand med armen stödd på en antydd tronstol, vars fyrkantiga podium är prytt med de tre kronorna, den högra armen lyft och hållande en lagerkrans, med vilken hon hyllar Nobel, mannen och hans donation; under denna en rektangulär inskriftstavla, på vars blanka yta läses SVERIGE / 2000 / KR. Vid kvinnogestaltens sida en glob, som delvis är överlagd med kvistar med olivblad, av vilka några sträcker sig över inskriftstavlan, allt symboliserande Nobelprisets internationella karaktär och fredsaspirationer; över tavlans högra del ett par från vänster framväxande grenar med olivblad. Nedanför tavlan till vänster åtalet 2001, följt av bokstaven C belagd med en hammare (= Eskilstuna) och B (= Bäckström, riksbankschef).

Rand: Slät.

2. Silvermynt, 200 kronor 2001, diameter 36 mm, vikt 27,03 g, halt 925/1000. Maximal upplaga 50000 ex. Beskrivningen av silvermyntet om 200 kronor blir densamma som för nr 1, frånsett valören 200 / KR.

Mynten har just färdigställts hos Myntverket och kan beställas där under adress Box 401, 631 06 Eskilstuna, på tel. 016-428100, fax 016-428120, eller e-post www.tumbabruk.se. De säljs också hos en del mynthandlare samt i Kungl Myntkabinetet butik (Box 5428, 114 84 STOCKHOLM, tel. 08-5195 5304, fax 08-5195 5315, e-post info@myntkabinetet.se, besöksadress Slottsbacken 6 alla dagar utom måndagar 10-16) – och några få banker som är kundvänliga.

LLI

Svenska och skandinaviska mynt och sedlar.

Stor sortering av utländska jubileumsmünt, årsset samt småmynt. Euro-utgåvor, polletter och medaljer.

Prislistor gratis.

NORRTÄLJE MYNTHANDEL

Box 4, 761 21 Norrtälje
Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

INTERNETADRESS:
<http://www.nmh-mynt.a.se>

HÅKAN WESTERLUND

MYNTHANDEL

**KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER**

Olympiska föremål

Vasagatan 42
111 20 STOCKHOLM
TEL 08-411 08 07

Harald Wideen

15.9.1912 – 26.9.2001

Konsthistorikern, arkeologen, numismatikern och museimannen Harald Wideen har efter en lång tids avyttnande fridfullt gått bort i Göteborg, där han varit verksam sedan 1947. Gravsättningen har ägt rum i Skara.

Harald var född i Skara som son till den kände tonsättaren och domkyrkoorganisten Ivar Widéen. Man kan säga, att han växte upp i domkyrkans skugga och dit skulle han också återvända för att göra stora insatser vid dess restaurering och de samtidigt pågående arkeologiska undersökningarna. Västergötland stod hans hjärta närmast, även om han också ägnat sin forskning och sin stora förmåga till popularisering åt andra delar av vårt land, inte minst Gotland.

Han hade en tidig anknytning till Göteborg, där han redan 1932 arbetade tillfälligt vid myntkabinettet och även senare under 1930-talet, mot ett blygsamt arvode, men sina studier bedrev han vid Stockholms högskola, där han blev fil.lic. 1947, samma år som han fick anställning vid Göteborgs museer som amanuens. Då hade han sedan 1938 verkat med samma titel vid Statens historiska museum och Kungl Myntkabinettet och deltagit i uppbyggnaden av den epokgörande utställning "10 000 år i Sverige", som inleddes 1943. Han hade likaså kunnat se hur myntkabinettets salar för medaljkonst (1942) och svensk mynthistoria (1945) kom till stånd – erfarenheter som blev av betydelse för verksamheten i Göteborg.

Sitt författarskap inledde Harald så tidigt som 1931 med tre artiklar och en recension om så skilda ämnen som bygdeborgen på Lundsberget, hållristningar i Västergötland och myntfynd i samma landskap (som han återkom till tre år senare i en grundligare och fördömlig katalog, som långt senare fick sin efterföljd i den av Brita Malmer initierade Landskapsinventeringen). Några år därefter lade han till den medeltida konsthistorien som ett av sina huvudintressen. Åren igenom kompletterades hans författarskap med många gedigna recensioner och av populära artiklar i Göteborgs Handels- och Sjöfarts Tidning, i GöteborgsPosten och någon gång i annan dagspress, tex Svenska Dagbladet. Den som så

Harald Wideen har just mottagit Brennermedaljen 1981. Fotot taget av Kenneth Jonsson på Historiska Museets gård i Stockholm.

önskar kan studera hans bibliografi, utgiven dels för perioden 1931-1962 av Nils Sandberg (Göteborg 1962, illustrerad), dels i två tillägg (Göteborg 1972 för 1962-1972 och Göteborg u å för 1972-1982, den sistnämnda i endast 30 ex.) och så, glädjande nog, en sammanfattning av dessa tre med komplettering, också gjord av Nils Sandberg men denna gång hos Föreningen för Västgötalitteratur (1995) med titeln *Medeltidskonst och fornfynd. Harald Wideens bibliografi 1931-1993*. Där slutar också hans författarskap.

Sin doktorsavhandling lade Wideen fram 1955 (i Stockholm) som *Västsvenska vikingatidsstudier. Arkeologiska källor till Vänerområdets kulturhistoria under yngre järnålder och äldsta medeltid*. Den uppmärksammades i ett ovanligt stort antal recensioner, tex av Wilhelm Holmqvist i "Arkeologisk högsommar" (DN 5/8). Samma år presterade Harald med sedanlig flit fjorton andra artiklar och recensioner, bla om Skara domkyrka i Nordisk Familjebok. Tio år senare blev han docent i nordisk konsthistoria (Göteborgs universitet). Karriären i Göteborg fortsatte annars vid museet, där han

var intendent 1954-65 och sedan blev byggnadsantikvarie för Göteborg fram till pensioneringen 1977. Han tjänstgjorde också som vikarierande museichef. Gärningen som byggnadsantikvarie utfördes under rivningsraseriets dagar och uppgiften kan inte ha varit lätt! Att ge goda råd, att förmana och att framlägga argument kunde han, men knappast bli topp tunnor rasande... Han satsade mycket av sin yrkesmässiga prestige på att försöka rädda ett par märkliga stadsgårdar från 1600/1700-talen, som var i kommunens ägo, och blev helt desillusionerad då rivningen ändå genomfördes. Många av hans tidsningsartiklar från dessa år handlar om grävsopornas härjningar i hotade, snart försvinnande miljöer. Men om detta får hans kollegor i Göteborg berätta på annat håll.

Det är inte möjligt att beröra alla Haralds arbetsinsatser och alla hans publikationer under mer än femtio år. Mycket handlar som sagt om Skara och dess domkyrka, tex den berömda Adalvard-kalken; han kom att skriva om Älvsborg, Gudhems kloster, Axevalla, Läckö, Husaby, gravstenar på Gotland, S:t Olof i Falköping, Lödöse, Varnhem (med viktiga myntfynd), Roma kloster, Ryds medeltidskyrka, medeltida träskulptur, runstenar, personhistoria, lärdomshistoria – och så i alla år också ägna sig åt numismatiken. Den betydande vikingatida silverskatten från Stommen i Fyrunga socken (nu i Göteborgs museum) sammanfördes på 1950-talet från skilda håll till en helhet och publicerades i hans ovan nämnda avhandling, silverkrucifixet från 1000-talet också i en särskild uppsats. Betydelsen av hans publicering av myntfynd kan inte överskattas; här var han en föregångsman.

Hela tiden hade han Göteborgs myntkabinett under sin vård. Där träffade minnestecknarna honom många gånger. Den i och för sig fina och allsidiga mynt- och medaljställning som en gång fanns i museet led av luftföroreningarna i staden. Den förstnämnde av oss minns, hur vi vandrade runt där en höstdag 1964 och betraktade alla svartoxideringar som gjorde somliga objekt omöjliga att studera. Harald tänkte sig att engagera vår då främste myntkonserverator, C. G. Hesselblad, för att ta sig an uppgiften. Men denne dog kort därefter och nästa gång samme LLT var i Göteborg var utställningen nedtagen.

Harald hade också mycket annat att stå i – han fungerade ju som ett slags stadsantikvarie. Trots detta vilade aldrig hans penna. Han skrev i numismatiska ämnen i dagspressen, för Göteborgs Numismatiska Förening, i Göteborgs museums årstryck. I våra gemensamma organ Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad och Nordisk Numismatisk Årsskrift samt i Svenska Numismatiska Föreningens publikationer blev det mycket. Och han behandlade vårt ämne ur många aspekter, inte minst den konsthistoriska, som i *De svenska myntens stil*. Medaljerna intresserade honom särskilt och här glömdes han inte de danska krigsmedaljerna från 1600-talet, Göteborg i medaljform och Gustav II Adolf, inte heller 1900-talet eller renässansen. Hans sista bidrag i Svensk Numismatisk Tidskrift kom 1987 och en viktig studie över bla Cecilia Vasas medalj lämnade han till Numismatiska Meddelanden XXXVII (1989), som var en festskrift tillägnad och benämnd *LLt*. Uppsatsen hette *Kring Vasatidsmedaljerna*. Utan att ha någon aning om varför hade samme *LLt* på Haralds önskan en höstdag året innan åkt till Jäders kyrka för att låna en ståtlig silverkalk, signerad ca 1600 av mästaren H. S. Bland dess fyra infällda reliefmedaljonger märks just den sk "Susanna i badet", som också återfinns på Cecilia-medaljens framsida. Det kan inte vara Susanna, påpekade Harald, snarare Batseba. *LLt*:s och Ingvar Jönsons 1975 framlagda åsikt, att Erik XIV:s "krigsmynt" avbildar Älvsborg, delade han inte.

Harald invaldes 1968 i Vetenskaps- och Vitterhetssamhället i Göteborg. Svenska Numismatiska Föreningen, där han länge var medlem i styrelsen och gjorde den stora tjänsten i samband med en personkris

Ordensförläning till Jørgen Steen Jensen

Från Regeringskansliet meddelas att H. M. Konungen utnämnt överinspektör Jørgen Steen Jensen, Den kgl Mønt- og Medaillesamlingen i Köpenhamn, till riddare, första klassen, av Kungl. Nordstjärneorden.

Ordenstecknet delades ut av Sveriges ambassadör i Danmark, Carl-Magnus Hyltenius, i samband med Nordisk Numismatisk Forskarseminarium i Köpenhamn 23 november 2001.

SNT gratulerar!

1961-62, hedrade honom med val till korresponderande ledamot 1969 och med Brenner-medaljen 1981. Han innehade också guldnålen.

Harald hade gift sig 1957 med en kollega på museikansliet, Asta Os- wan, som emellertid avled 1994, en svår sorg för honom. De sista ensamma åren i hemmet i Torstrand ägnade han åt att se till, att hans arvingar skulle få så litet besvär som möjligt med hans efterlämnade böcker och papper. De avyttrades eller deponerades i museiarkiv – hans mycket detaljerade och noggranna dagböcker från resor och inventeringar finns nu i Falbygdens museum, andra handlingar i museet i Skara och på Stifts- och Landsbibliotekets forskningsavdelning. Två år före sin bortgång flyttade han till äldreboende i Göteborg; kvarvarande inventarier skulle fördelas enligt en lista han själv skrivit ner.

Margareta Klasén 80 år

Margareta Klasén i Tallinn i juni 2001.
Foto Torbjörn Sundquist.

SNF:s högt värderade kanslist Margareta Klasén har nyligen fyllt 80 år. Margareta har sedan 1974 varit en stor tillgång för vår förening. Hon är den direkta kontakten mellan föreningen och medlemmarna och tar på ett mycket trevligt sätt emot besökare i vår föreningslokal. Hon sköter förtjänstfullt hela den löpande verksamheten. För sina stora insatser tilldelades Margareta Klasén 1983 föreningens förtjänstmedalj.

Svenska Numismatiska Föreningen uppvaktade jubilarerna på födelsedagen den 19 november, och då erhöill hon föreningens guldnål för förtjänstfullt arbete. Vi vill även här från spalterna framföra våra varmas- te gratulationer till födelsedagsbar- net med förhoppning att vi får ha henne som samlande punkt på vårt kansli många år framöver.

Torbjörn Sundquist, ordförande

Harald var småväxt och spenslig. Vänlig, ja älskvärd i sin framtoning hade han också en stor fond av humor och ett skämtlytne som kunde överraska. Han var musikaliskt begåvad, en säker sångare, som vid festliga tillfällen gärna roade med egna, skämtsamma visor. Som forskare var han ytterst noggrann och kritisk till alla fantasier och fantasier. Åtskilliga ännu gängse teorier om konstverk, historiska personligheter och dateringar avvisade han bestämt. Han älskade "sitt" landskap, Västergötland, men den sk västgötaskolan trodde han inte på. Det blev ett långt dagsverke, som vi skall minnas med stor glädje. Tack Harald!

LLt och systersonen AH

Nickel 250 år

Idag har människor blandade känslor när de hör ordet "nickel". Nickelallergi är den vanligaste formen av kontaktallergi och något som många lider svårt av. Men bland världens myntverk är det andra toner. Där uppskattar man metallens goda sidor.

Allt började egentligen med den svenske kemisten och mineralogen Axel Fredrik Cronstedt (1722-1765) som 1751, i malm från Los i Hälsingland, upptäckte det nya grundämnet nickel. Han vann snabbt internationell ryktbarhet när han skrev om nickelupptäckten i två uppsatser i Vetenskapsakademien Handlingar: *Rön och försök gjorda med en malmart från Los kobolt grufvor (1751)* och *Fortsättning af rön och försök...* (1754). Cronstedt påvisade, att en metall i den nämnda hälsingemalmen gav förut okända reaktioner. Den nya metallen kallade han nickel. Det skulle emellertid dröja ända till mitten av 1800-talet innan nickel blev en myntmetall.

Första landet som utgav mynt av oblandad nickel var Schweiz. Detta skedde 1881. Den vanliga myntlegeringen kopparnickel började användas i Belgien 1861 och i USA 1866. I det sistnämnda landet kallas 5-centmynten "nickel". Exemplet på alla mynt som därefter innehåller denna metall är oändliga. I Sverige infördes nickel i mynten 50 och 10 öre 1920.

Namnet nickel har sitt namn av tyskans Kupfernichel (ungefär "förtrollad koppar"), ett mineral som av tyska bergsmän kallades så, eftersom gruv- och bergsrädet Nickel (en kortform av Nikolaus) ansågs ha "förgjort" det, så att man inte kunde utvinna dess koppar.

IW

Lyckofemman – julklappspengar

Allt för Alla hette en tidskrift ("den största tidningen med den största spridningen") som gavs ut som vecotidning av Åhlén & Åkerlunds förlag åren 1912 till 1932, då den gick upp i *Vårt Hem*. Inom parentes kan nämnas att det var i *Allt för Alla* (AfA) under 1927 som den än idag pågående, tecknade serien "Kronblom" av Elov Persson introducerades. Samma år, i november inför den stundande julhelgen, önskade tidskriften dela ut 10 000 kronor i konstanter som julklappspengar till sina läsare. Man hade tidigare haft lotteri med lyckotior och lyckofemmor, och de senare ville man nu ta upp igen för utdelning inom en s.k. julfond. En nyss helt vanlig liten femma förvandlas till en stor och härligt prasslande hundralapp, som man uttryckte sig.

Utdelningen gick helt och hållet ut på slumpen. Femkronorssedlar med vissa årtal och nummer skulle inlösas med 100 kronor vardera, när de inlämnades eller insändes till tidningens redaktion på Sveavägen i Stockholm. Men dessförinnan hade tidningen i största hemlighet släppt ut "lyckofemmor" för att cirkulera på olika håll i hela landet. De kunde påträffas var som helst och när som helst. Men man hade endast tio dagar på sig att hitta och lämna in dem. Så det som först kunde ses som ett generöst julerbudande (vilket det också var för den som vann) kostade nog inte tidningen så mycket i slutändan. Med tanke på att en arbetarlön inte var mer än ca fem kronor om dagen (manlig sådan, kvinnor hade inte mer än ca tre kronor), så var etthundra kronor en ganska bra slant.

Kanske någon samlare av sedlar sedermera fick dem i sin hand. Kan-

Strandbergs Mynt & Aktiesamlaren AB

köper och säljer

Mynt, sedlar, ordnar, medaljer, aktiebrev
äldre handlingar m.m.
charta sigillata, fornsaker m.m.

Se vår hemsida

www.aktiesamlaren-bjb.se

Arsenalsgatan 8C, Box 7377, 103 91 Stockholm
Tel: 08-611 01 10, Fax: 08-611 32 95

Ingen "lyckofemman" utan en helt vanlig femkronorssedel av år 1928. Typen introducerades 1890 med Sittande Svea och serien avslutades först 1952. Storlek ca 120x70 mm. Foto KMK.

ske roar det också någon att veta om man äger någon sådan. Här är förteckningen över de 100 "riksbanks-sedlar med femkronorsvalör, vilka nu cirkulera i allmänna rörelsen" (citat ur tidskriften), som år 1927 kunde inlösas med 100 kronor vardera och av AfA kallades lyckofemmor. Med tanke på att Riksbanken åren 1925-1927 gav ut 19 264 000 sedlar lydande på fem kronor, så var det väl som att leta efter en nål i en höstack. Men vilken lysande idé, att låta redan tryckta sedelmynt fungera som lottsedlar. Hur många femmor som verkligen löstes in av AfA meddelas inte annat än att "inlösningen av lyckofemmor fortgår nu mycket livligt" i näst sista numret av tidningen 1927.

MGL

1924 U	133 483	1926 D	166 930
1925 Aa	037 316	1926 Dd	090 082
1925 B	149 652	1926 E	009 979
1925 C	186 507	1926 E	016 821
1925 Cc	076 591	1926 E	041 354
1925 Cc	166 872	1926 E	163 036
1925 Cc	180 360	1926 Ee	046 878
1925 Dd	137 630	1926 F	035 767
1925 Dd	165 737	1926 F	052 200
1925 Ee	147 021	1926 F	052 301
1925 Ff	142 989	1926 F	052 301
1925 Ff	181 269	1926 F	069 111
1925 Gg	005 162	1926 F	074 356
1925 Hh	140 304	1926 K	000 305
1925 R	178 594	1926 K	116 644
1925 U	050 160	1926 L	125 877
1925 U	105 816	1926 L	165 022
1925 W	022 790	1926 L	180 349
1925 V	032 027	1926 M	001 426
1925 V	058 897	1926 M	005 671
1925 V	078 786	1926 M	057 329
1925 W	079 340	1926 M	058 993
1925 W	105 172	1926 M	100 417
1925 W	119 477	1926 N	044 278
1925 V	126 879	1926 N	123 248
1925 V	179 173	1926 N	123 249
1926 A	007 492	1926 N	130 760
1926 A	131 686	1926 Q	197 427
1926 A	148 701	1926 R	132 086
1926 A	164 499	1926 T	153 904
1926 A	164 953	1926 U	001 277
1926 A	165 455	1926 U	008 429
1926 Aa	103 853	1926 Z	044 693
1926 B	012 724	1927 A	099 350
1926 B	020 949	1927 H	020 980
1926 B	050 499	1927 H	082 819
1926 B	065 108	1927 H	184 610
1926 B	130 142	1927 K	140 070
1926 B	170 003	1927 K	158 296
1926 B	185 004	1927 L	064 905
1926 B	194 140	1927 L	084 867
1926 C	162 162	1927 L	182 133
1926 C	174 211	1927 O	079 942
1926 C	179 169	1927 O	101 942
1926 C	178 742	1927 O	120 875
1926 Cc	154 028	1927 O	132 235
1926 Cc	163 967	1927 P	117 000
1926 D	066 935	1927 Q	101 426
1926 D	124 429	1927 Q	144 080
1926 D	146 957	1927 Q	163 408

Auktioner

December:

- 8 Bruxelles, Elsen sa
8 Köln, Münzen & Medaillen-Galerie
Köln, Auktionshaus H. J. Knopek
13-15 Mannheim,
Kurpfälzische Münzhandlung

2002

Mars:

- 12-15 Osnabrück, Künker
16 Bruxelles, Elsen

*Du som önskar tillkännage
kommande auktioner eller mässor
i auktionskalendern,
kontakta Frédéric Elfver.
Se redaktionsrutan!*

Köp dina julklappar
i Kungl.
Myntkabinettets
butik!

INTERNATIONELLA AUKTIONER

FORTLÖPANDE INLÄMNING
TILL VÅRA AUKTIONER

**Gratis
värdering
Inköp**

Mynt, Frimärken
Brev, Vykort, Aktiebrev
Handskrifter m.m.

*Beställ katalog! Prenumeration 150 kr för
kommande 4 kataloger.*

08-678 32 17

FAX 08-678 19 39

MYNTKOMPANIET

Lilla Nygatan 20
111 28 STOCKHOLM

*Vi tackar våra
kunder
för det gångna
året och önskar en
trevlig helg!*

**AHLSTRÖMS
MYNTAUKTIONER AB**

Rådmsgatan 21
Box 26033 103 94 STOCKHOLM
TEL: 08-10 10 10 0709-10 11 11
FAX: 08-678 77 77

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

är en sedan 1973 etablerad sammanslutning av mynthandlare, hitintills 20 företag i tio olika städer i landet. Föreningen är ensam i sitt slag i Sverige.

Genom samarbete med de övriga medlemmarna vill varje mynthandlare förbättra och utöka sina tjänster.

B. Ahlström Mynthandel AB
Rådmsgatan 21
Box 7662, 103 94 STOCKHOLM
Tel. 08-10 10 10, Fax 08-678 77 77

Antikboden
Kyrkogatan 2, 222 22 LUND
Tel. 046-12 99 00

Dala Mynt- och frimärkshandel
Box 307, 791 27 FALUN
Tel. 023-142 50

Karlskrona Mynthandel
Hantverkaregatan 11, 371 35 KARLSKRONA
Tel. 0455-813 73

Kronans Mynt
Västra Hamngatan 6, 411 17 GÖTEBORG
Tel. 031-13 55 81

Rune Larssons Mynthandel
Stora Brogatan 14, Box 98, 503 06 BORÅS
Tel. 033-41 03 15

Lunds Mynthandel
Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel./fax 046-14 43 69

Malmö Mynthandel
Kalendegatan 9, 211 35 MALMÖ
Tel. 040-611 65 44

Myntinvest Corona
Östra Storgatan 20, 611 34 NYKÖPING
Tel./fax 0155-28 63 25

Mynt & Medaljer
Sveavägen 96
Box 195 07, 104 32 STOCKHOLM
Tel./fax 08-673 34 23

Myntsamlarnas Postorder
Prästkragevägen 4 B, 245 63 HJÄRUP
Tel. 040-46 11 40

Ulf Nordlinds Mynthandel AB
Karlavägen 46
Box 5132, 102 43 STOCKHOLM
Tel. 08-662 62 61, Fax 08-661 62 13

Norrtälje Mynt AB
Nils Ferlins gränd 1
Box 4, 761 21 NORRTÄLJE
Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

Pecunia HB
Farinvägen 8, 245 33 STAFFANSTORP
Tel. 046-25 21 19

J. Pedersen Mynthandel
Norra Strandgatan 30
Box 1320, 251 13 HELSINGBORG
Tel./fax 042-12 25 28

J. Pedersen Mynthandel
Skolgatan 24, 503 33 BORÅS
Tel. 033-41 24 96, Fax 033-41 87 55

Selins Mynthandel
Regeringsgatan 6, 103 27 STOCKHOLM
Tel. 08-411 50 81, Fax 08-411 52 23

Strandbergs Mynthandel
Arsenalsgatan 8 C
Box 7377, 103 91 STOCKHOLM
Tel. 08-611 01 10, Fax 08-611 32 95

Tamco Numismatics
Box 6235, 102 35 STOCKHOLM
Tel./fax 08-650 0342

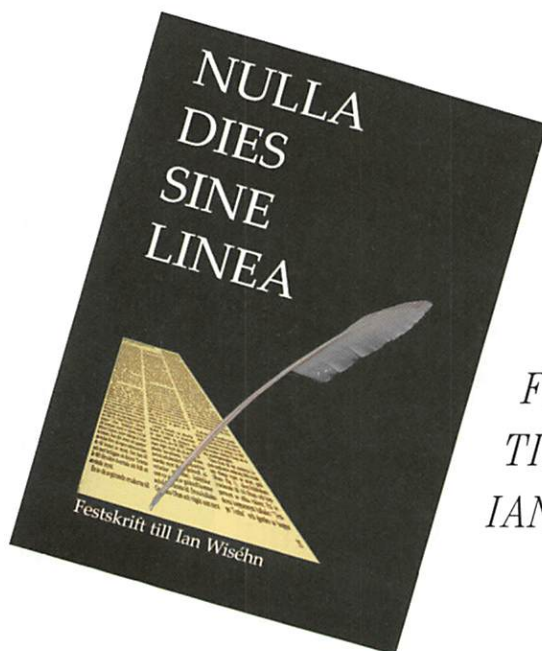
Ticalen Mynthandel
Stureplatsen 3, 411 39 GÖTEBORG
Tel./fax 031-20 81 11

Håkan Westerlund Mynthandel
Vasagatan 42, 111 20 STOCKHOLM
Tel. 08-411 08 07, Fax 08-21 21 96

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

Box 19 507, 104 32 Stockholm, Tel. 08-673 34 23, Fax 08-673 34 23

NUMISMATISKA MEDDELANDEN XLI

*FESTSKRIFT
TILL
IAN WISÉHN*

Festskriften rymmer 25 artiklar samt en rikhaltig bibliografi. Totalt omfattar boken 256 sidor och innehåller många illustrationer, varav flera i färg.

Redaktör: Harald Nilsson.

Artiklarna behandlar vitt skilda ämnen, bl.a. ordnar, medaljer, vikingatida och medeltida myntfynd, Timmermansordens mynt- och medaljsamling, antika mynt, numismatisk litteratur, personhistoria, moderna mynt, hundskattmärken samt utställningshistorik på Kungl. Myntkabinettet.

Pris 200:–

Om boken önskas hemskickad tillkommer 40:–

Boken kan beställas från:

Svenska Numismatiska Föreningen

Banérgatan 17 nb • 115 22 Stockholm • Tel 08-667 55 98 (onsdag – torsdag kl 10.00-13.00)

Fax 08-667 07 71 • E-post: snf@wineasy.se